

УДК 17.01.09

ОЛЕКСАНДР ГАЛУС,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)***Леонард Совінський – перший перекладач творів
Тараса Шевченка польською мовою**

У статті йдеться про письменника Л. Совінського (1831-1887), який першу освіту отримав у школі смт Меджидіж нині Хмельницької області. Доведено, що йому належить почесне місце серед перекладачів Тараса Шевченка польською мовою. Він познайомив із творчістю Кобзаря своїх побратимів А. Гожалчинського, В. Сирокомлю, які, на жаль, за майстерністю перекладу не змогли досягти того високого рівня в художній довершеності, що її здійснив Л. Совінський, який добре володів українською мовою, а отже, у нього кожне Шевченкове слово на місці й відповідає оригіналові.

Ключові слова: переклад, Леонард Совінський, Тарас Шевченко, полоністика, інтерпретація.

Совінський Леонард (пол. Sowiński Leonard) – польський письменник, поет, драматург і перекладач народився 7 листопада 1831 р. в селі Березівка Літинського повіту Подільської губернії (тепер Любарський район Житомирської області) [1].

Батько Ян був польським шляхтичем і знаним на Поділлі музикантом. Перед купівлею маєтку у Березівці проживав у Пікові (тепер Калинівський район Вінницької області), де навчав музики у будинку Вацлава Борейка, який мав на той час передові суспільні погляди, спілкувався з багатьма культурними діячами та істотно впливав на політичне та громадське життя Волинського краю. Мати Леонарда, Пелагія Павліцька була українкою.

Початкову школу Леонард закінчив у Меджибожі (тепер Летичівський район Хмельницької області) [2]. Меджибізька фортеця як і Поділля у другій половині XV ст. відійшли до Польщі. На перехресті Кучманського та Чорного шляхів Меджибізька фортеця стала форпостом захисту сусідніх земель, часто руйнувалася та відновлювалася. Малий Леонард гордився славним історичним минулим цього краю. Адже у 1790–1791 рр. тут, у Меджибожі, квартирував із своєю дивізією польський генерал Тадеуш Костюшко, нині національний герой Польщі і США.

У 1846 р. п'ятнадцятирічний Леонард Совінський успішно закінчив Першу Житомирську чоловічу гімназію. Уже у наступному 1847 році юнак поступає на історико-філологічне відділення філософського факультету Імператорського Університету Святого Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), що його закінчує в 1851-му. Проте Леонард не зупиняється на досягнутому: 1855 р. закінчує навчання на медичному відділенні цього ж факультету. У 1857 р. Леонард подорожує Європою, відвідує Італію, Францію, Німеччину та Польщу.

Не відомо, чи знав Леонард особисто Тараса Шевченка, який у цей час часто бував у Києві, але якщо навіть їх шляхи не перетиналися, проте вони мали багато спільних знайомих. Зокрема, були ними Тадеуш Рильський, етнограф, батько відомого українського поета і перекладача Максима Рильського, Павло Чубинський, автор слів українського гімну, Болеслав Івашкевич, батько польського поета Ярослава Івашкевича та інші відомі особистості [2].

Знайомство із відомими людьми української і польської культур та подорож європейськими країнами вплинули на подальшу творчу діяльність Леонарда Совінського – багато зусиль доклав на переклади творів Тараса Шевченка польською мовою. Леонарда Совінського вважають першим перекладачем творів Шевченка польською мовою.

Відомо, що польською мовою твори Шевченка перекладали ще за життя поета, починаючи із 1860 року. Першим переклав і надрукував у пресі 18 творів українського пророка «син польського шляхтича й кріпачки українки, який відчував Шевченка», Л.Совінський [3, с. 362]. Леонарда Совінського у розвідці-післямові до видання вибраних поезій Т.Шевченка за першочергової участі Українського Наукового Інституту у Варшаві було названо найліпшим із усіх давніших перекладачів Тараса Шевченка [4].

Леонард Совінський ще за життя Тараса Шевченка, використовуючи свої можливості в місцевій пресі, опублікував деякі переклади віршів Кобзаря, як наприклад: «Чого ти ходиш на могилу» [5].

У 1860 р. Совінський співпрацював з «Віленським кур'єром», де писав про сучасну українську культуру. Одним з перших його артикулів на цю тему було «*Studja nad ukraińską literaturą dzisiejszą*» (1860 р.). Нарис був вступом до праці «*Taras Szewczenko*» (1861) з додатком перекладу поеми «Гайдамаки».

Леонард Совінський ще в 1861-му році написав працю про Шевченка, додавши до книжки й переклад «Гайдамаків». У своїй праці він підкреслював: «Велика це людина – Тарас Шевченко, велика вже

сама собою, ще вища величчю дум мільйонів, що знайшли свій вияв у натхненній його пісні»... А польський перекладач А.Гожалчинський у передмові до своїх перекладів творів Шевченка, що вийшли в 1862-1873-х роках, називає Шевченка пророком, що тримає лютю і співає народові його власну рідну пісню [6].

Польський письменник, літературний критик і перекладач Феліціан Фаленський (1825-1910) зацікавився творчістю Шевченка у зв'язку з виходом у світ його поеми «Гайдамаки» в перекладі польською мовою Леонарда Совінського. Виступив (під криптонімом «F») з рецензією на це видання («Biblioteka Warszawska», 1862, т. 1), в якій негативно оцінював переклад і сам твір Шевченка. З прихильністю поставився до перекладу Л.Совінським поеми «Наймичка», підкресливши, що цей твір є «вершиною слави українського поета» [7; 8].

Проти невірної інтерпретації Л.Совінським змісту поеми виступив А.Гожалчинський у передмові до збірки перекладів творів Т.Шевченка польською мовою [9], заявивши, що автор «Гайдамаків», спираючись на народні джерела, відтворив дійсну картину життя України і справжні настрої трудящих мас [10].

Передмова, в якій знайшли місце і несправедливі закиди на адресу Л.Совінського, викликала відповідь К.Друмкевича. У газеті «Tygodnik Poznański» від 27 червня 1862 р. (№ 26, с. 206–208) він умістив кореспонденцію з Києва. Епіграфом для неї стоїть прислів'я: «Дудка не знає, що грає, Іван мовчить, бо все знає». На початку кореспонденції К.Друмкевич згадує А.Гожалчинського, який видав перший том перекладів творів Т.Шевченка, а після цього запланував видати наступні томи творів українських письменників у польському перекладі [11].

А.Гожалчинський вирішив довести, що «Шевченко не такий страшний, як видається нам із поеми, перекладеної Совінським» (йдеться про «Гайдамаки»). К.Друмкевич не погодився із закидами А.Гожалчинського до Л.Совінського. Передусім він не поділяв думки, що Л.Совінський, переклавши «Гайдамаки» польською мовою, «зарекомендував нам в особі Шевченка якогось страхопуда»; також заперечував тезу, що аналіз поеми «Гайдамаки» у Л.Совінського глушить інші Шевченкові твори [11].

У дальшій частині кореспонденції К.Друмкевич стає на захист Л.Совінського як популяризатора Т.Шевченка серед польського суспільства. У розвідці Л.Совінського про Кобзаря, вірно стверджував К.Друмкевич, «знаходимо найдбайливіше зібрані відомості про все, що могло послужити для вірного показу нещодавно померлого

українського поета Шевченка. Тут детально проаналізовано всі відомі твори цього поета із двох видань (1840 і 1860 рр.)» [11].

Далі для підсилення своїх думок критик цитує з праці Л.Совінського уривки про окремі Шевченкові твори, зокрема про балади. «Балада «Тополя», – писав К.Друмкевич, – послужила Совінському для виявлення майстерного таланту Шевченка в зображенні селянського побуту». В кореспонденції наведено також висловлювання Л.Совінського про лірику та поеми «Катерина» і «Наймичка».

Розглянув К.Друмкевич і твори на історичні теми, приєднавшись до поглядів Л.Совінського. Його переклади назвав гарними, а розвідку про українського поета цікавою. Отже, хоча у низці питань К.Друмкевич правильно оцінив Л.Совінського як дослідника Т.Шевченка, до розгляду історичних поем, як і Л.Совінський, він підійшов із позицій польських консерваторів [11].

Всі критики, котрі доторкалися творів Т.Шевченка, називають поему «Наймичка» однією з його найкращих поем. Леонард Совінський, перекладаючи її на польську мову, назвав її правдивою перлиною української поезії, а француз Дюран назвав саму основу, як і виконання поеми, – геніальним надбанням вселюдської літератури [12].

Л.Совінський – перший перекладач польською мовою шевченкового «Кобзаря» [13]. Загалом Леонард Совінський переклав на польську мову 18 творів Тараса Шевченка [14].

Окрім цього Леонард Совінський відомий як автор праць: «Widziadła» (Kijów, 1859), «Fragment powieści» (Lwów, 1869), «Satyra» (Kraków, 1871), «Na Ukrainie: tragedia w pięciu aktach z prologiem i epilogiem» (Poznań, 1873), двотомний збірник «Poezye» (Poznań, 1875), п'ятитомник «Rys dziejów literatury polskiej» (Wilno, 1874-1878), «O zmroku» (Warszawa, 1885), трьохтомник «Na rozstajnych drogach: powieść współczesna» (Warszawa, 1886). [15; 16].

Леонард Совінський помер 23 грудня 1887 р. у віці 56 років в селі Стетківці (тепер Чуднівський район Житомирської області).

Список використаних джерел і літератури:

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Słowo Polskie. – 2016. – Listopad, nr 11 (52).
3. Zajcew Paweł. O przekładach Szewczenki na język polski / Paweł Zajcew // Szewczenko Taras. Poezje / Pod red. Pawła Zajcewa. – Warszawa : Ukraiński Instytut Naukowy, MCMXXXVI. – S. 361-371.
4. Serednicki Antoni. W kręgu współpracy uczonych polskich i ukraińskich w Warszawie (1925-1939). (Z historii Studium Teologii Prawosławnej UW i

Ukraińskiego Instytutu Naukowego) / Antoni Serednicki // Rocznik Teologiczny, ChAT, XXXVI-z, 1994. – S. 197-211.

5. <http://knpu.gov.ua/content/>

6. <http://mala.storinka.org>

7. <http://litopys.org.ua/shevchenko/slovn41.htm>

8. <http://ua-referat.com/>

9. Taras Szewczenko. Studium Leonarda Sowińskiego zdołączeniem przekładu «Hajdamaków». – Wilno, Nakładem Mich. Gałkowskiego, 1861. – S. 48-51.

10. A.J.Gorzalczyńskiego przekłady pisarzy malorosyjskich, I. Taras Szewczenko. – Kijów, 1962. – S. IV.

11. Соболь Валентина. Переклади поезії Шевченка в Польщі /Валентина Соболь //Київські полоністичні студії. – Т. XXIV. С. 142-150. <http://philology.knu.ua/files/library/polonist/24/11.pdf>

12. <http://www.i-franko.name/uk/HistLit/1895/NajmychkaTShev-chenka.html>

13. http://www.zhitomir.info/news_162531.html

14. http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Lukrsuch/2010_6/R1/Sobol.pdf.

15. http://zhitomir-online.com/oficial_info/8228-taras-shevchenko-zhitomir.html

16. https://zu.edu.ua/filfak_kaf1_i.html

16. Sowiński L. Wspomnienia szkolne i uniwersyteckie /Leonard Sowiński; zebr. i oprac. Roman Taborski. – Warszawa: Czytelnik, 1961. – 294 s.

17. https://zu.edu.ua/filfak_kaf1_i.html

Summary

Oleksandr Halus

Leonard Sovinsky – the First Translator of Works of Taras Shevchenko into the Polish Language

The article tells about the writer L. Sovinskyi (1831-1887), who received his first education in school in the town Medzhybizh (now Khmelnytskyi region). It is proved that he occupies honorable place among the translators of Taras Shevchenko's works into the Polish language. He introduced his fellows A. Hozhalchynskyi, V. Syrokomlia to the creative work of the great poet, but they, unfortunately, according to their skills of translation weren't unable to achieve that high level of artistic excellence that was carried out by L. Sovinskyi, who knew the Ukrainian language well and, therefore, his every word of Shevchenko's translations was in the proper place and matched the original.

Key words: translation, Leonard Sovinskyi, Taras Shevchenko, Polish Studies, interpretation.

Дата надходження статті: «31» січня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «17» лютого 2017 р.